

Vlaams
Parlement

ingediend op **1694** (2018-2019) – Nr. 1
26 september 2018 (2018-2019)

Conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Kathleen Krekels, Kris Van Dijck, Koen Daniëls, Vera Celis,
Ingeborg De Meulemeester en Paul Cordy

betreffende de ondersteuning en begeleiding
van zeer makkelijk lerende (ZMAL)
en hoogbegaafde (HB) jongeren in het onderwijs

1. Verantwoording

Regelmatig wordt in de pers en in de onderwijswereld aangegeven dat er een probleem is met 'hoogbegaafde leerlingen'. De onderwijswereld lijkt zich tussen de volgende twee uitersten te bewegen: sommige scholen geven aan dat ze bijzondere inspanningen voor die leerlingen doen en worden er dan mee overspoeld, terwijl bij bepaalde leerkrachten (maar die groep wordt kleiner) de term 'hoogbegaafd' op heel wat weerstand botst.

Ongeveer 2 à 3 procent van de Vlamingen is hoogbegaafd. Voor sommigen is de term 'hoogbegaafden' synoniem met kinderen voor wie een mooie toekomst openligt. Leerlingen met een hoog IQ ondervinden in hun leven heel wat voordelen: ze presteren niet alleen beter, ze hebben later ook veel betere beroepskansen. Ze zijn creatiever, leven gezonder, sterven op latere leeftijd, zijn zeer sociaalmobiel, hebben meer kans om 'gelukkig te worden', hebben goede sociale vaardigheden. En toch ...

De vraag om via regelgeving te voorzien in opvang voor hoogbegaafde jongeren in onze zorgstructuur is niet nieuw. In het verleden was invloedrijk onderzoek – zoals de studie van Itinera (2008) en het onderzoek van EduRatio (2009) – de aanleiding om de problematiek van hoogbegaafdheid in het parlement onder de aandacht te brengen.

In het Vlaamse regeerakkoord 2014-2019 staat: "We voeren het decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften uit en volgen de resultaten nauwkeurig op, met bijzondere aandacht voor de eventuele impact op de leerlingen met specifieke onderwijsnoden, de betrokken leerkrachten en de medeleerlingen in de scholen van het gewoon onderwijs. Waar nodig, sturen we bij. Aan kinderen voor wie in het buitengewoon onderwijs de beste ontwikkelingskansen liggen, blijven we daar een duidelijk toekomstperspectief bieden."¹

In haar beleidsnota² verwijst de minister van Onderwijs naar het M-decreet (decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften), dat in specifieke maatregelen voorziet voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

In het Vlaams Actieplan Geestelijke Gezondheid 2017-2019 van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin staat het volgende te lezen: "We zullen vanuit Vlaanderen extra inzetten op consult en liaison inzake hoogbegaafdheid in combinatie met psychische problemen."³

Specifieke ondersteuning voor hoogbegaafden is in het huidige onderwijslandschap beperkt. De problematiek blijft te vaak onder de radar. Hoogbegaafden zijn vooral voor de wereld onbewust en onzichtbaar aanwezig. Dat leidt tot gemiste kansen. Elke hoogbegaafde die door de mazen van het net van het gewone onderwijs valt, is een verspild talent te veel.

In zijn advies 'Themazetting praktijkgerichte reviews 2018'⁴ van 22 maart 2018 behandelde de Vlor (Vlaamse Onderwijsraad) 'Talentgericht werken (Brede talentontwikkeling)' als een van de thema's voor een nieuwe review. In de situering motiveert de Vlor dat als volgt: "Als onderwijspractici een beter inzicht krijgen in

¹ Regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2014-2019 – XIV. Onderwijs – Kwaliteit en vereenvoudiging, p. 97.

² Crevits, H., beleidsnota Onderwijs 2014-2019, *Parl.St.* VI.Parl. 2014-15, nr. 133/1.

³ Vandeurzen, J., Vlaams Actieplan Geestelijke Gezondheid – Strategisch plan 2017-2019, p. 15.

⁴ Vlaamse Onderwijsraad, Themazetting praktijkgerichte reviews 2018, Advies op eigen initiatief, 22 maart 2018, p. 3-4.

hoe ze talenten in kaart kunnen brengen – niet enkel talenten die zich duidelijk manifesteren, maar ook ontluikende/nog te ontluiken talenten – kunnen ze daar in hun begeleiding van leerlingen beter op inspelen.”

Bij de voorbereiding van deze conceptnota hebben de indieners de piste van ‘de hoogbegaafde leerling als probleemleerling’ gevolgd. Deze conceptnota kwam dan ook tot stand dankzij de inbreng van verschillende actoren en stakeholders: ouders van hoogbegaafde kinderen, directeurs van scholen met een in verhouding groot aantal hoogbegaafde leerlingen, oprichters van advies- en begeleidingsbureaus rond hoogbegaafdheid, oprichters van expertisecentra, hoogleraren, initiatiefnemers van collectief huisonderwijs, en experts, opleiders en talentenbegeleiders uit Nederland.

Omdat met de regelmaat van een klok vanuit het onderwijsveld een alarmkreet wordt geslaakt over die hoogbegaafde leerlingen, omdat ze ongelukkig zouden zijn, onderpresteren, geen diploma behalen, suïcidaal zijn enzovoort hebben de indieners van deze conceptnota ervoor gekozen om die groep leerlingen nader te bestuderen.

Vanuit die visie worden hoogbegaafde leerlingen omschreven als een omvangrijke groep jongeren die onvoldoende wordt ondersteund en begeleid. Dat ze uitdagingen missen, zich vervelen en onderpresteren, zijn daar vaak gehoorde gevolgen van. Een groot deel van die hoogbegaafde jongeren zou worden behandeld voor psychologische en medische klachten, veroorzaakt door het onaangepaste onderwijssysteem.

Het doel van de indieners van deze conceptnota is dan ook:

- de problematiek van werken met (hoog)begaafdheid in het onderwijs onder de aandacht te brengen;
- de problematiek van werken met (hoog)begaafdheid in het onderwijs de juiste waarde te geven;
- de werking uit te breiden tot de toptalenten;
- voorstellen te formuleren voor betere ondersteuning;
- te komen tot een gedragen, handelingsgerichte werking in het onderwijs, met onderlegde en haalbare differentiatie. Een rechtvaardig onderwijssysteem houdt immers rekening met alle leerlingen, en dus ook met (hoog)begaafde leerlingen, waarbij ook aandacht gaat naar hun mogelijkheden, talenten en beperkingen. Die werking zal op termijn integraal bruikbaar zijn voor het volledige werkveld en zal leiden tot een beheersbare taak voor de leerkracht in het moderne, kwaliteitsvolle onderwijs.

1.1. PISA 2015: toppresterders vallen terug

Uit de PISA-studie (PISA: Programme for International Student Assessment) van 2015 blijkt dat de Vlaamse 15-jarigen in wiskunde, wetenschappen en lezen sterk presteren. Ze behalen schitterende resultaten, ware het niet dat het aantal toppresterders sterk terugloopt.

Wat de toppresterders voor wiskunde betreft, haalt Vlaanderen nog steeds een Europese topscore (20,7 procent), maar in 2003 ging het nog om 34 procent: een daling die in alle onderwijscommentaren als zorgwekkend wordt omschreven. En dat terwijl scholen een alarmkreet slaken omdat de problemen op school met hoogbegaafde leerlingen exponentieel lijken toe te nemen, en ze hun werking en structuur in moeilijkheden brengen.

1.2. Het M-decreet

Vanuit het M-decreet werden terecht heel wat mogelijkheden en aanpassingen in het reguliere onderwijs ingeschreven. Het M-decreet omschrijft dan ook dat het onderwijs zich moet openstellen voor kinderen met specifieke noden.

De uitleg en de uitwerking van het M-decreet zijn gebaseerd op artikel 24 van het VN-verdrag (VN: Verenigde Naties) over de rechten van personen met een handicap. Daarom richt het M-decreet zich organisatorisch bijna uitsluitend op de linkerzijde van de gausscurve (zie punt 2.1). Dat kan worden toegeschreven aan een zekere rem op de toestroom naar het buitengewoon onderwijs.

Een vaak gehoorde opmerking is dan dat leerkrachten binnen die heterogene klasorganisatie tot differentiëren moeten komen. Maar onderwijs geven is een permanente oefening tussen 'homogeniseren' en 'heterogeniseren'. In een homogene Japanse of Noorse cultuur is een 'brede' school of klas mogelijk, maar in onze samengestelde cultuur kan dat absoluut niet. Er zijn verschillen tussen leerlingen en in de klas moet met die verschillen rekening worden gehouden.

'Differentiëren' betekent in wezen ook 'verschil maken' maar het doel van de les blijft primordiaal in de klas. Leerkrachten moeten de juiste energie en tijd aan de leerling spenderen. Dat zal variëren en naargelang van het kind meer of minder zijn, maar steeds met de doelstelling om voor het kind een maximaal resultaat te bereiken.

In de organisatie van het M-decreet wordt vaak onbewust en door tijdsdruk volledig voorbijgegaan aan het gegeven dat specifieke onderwijsbehoeften ook aanwezig kunnen zijn bij kinderen die zich op eender welke plaats in de gausscurve bevinden. Ook de sterke leerlingen, en zeker de leerlingen die tot de 20 procent toppresteerders kunnen worden gerekend, hebben behoeften. Ze hebben in de eerste plaats behoefte aan een goede basis en daarnaast hebben ze vooral onderwijs nodig dat hen uitdaagt en stimuleert. Dat is een uitgangspunt dat breed wordt gedragen in het onderwijsveld, vanaf de onderwijsvloer tot in de huiskamer en het beleid. Er wordt al gedurende decennia aangegeven dat het Vlaamse onderwijs de opdracht heeft om het best mogelijke onderwijs aan te bieden aan alle leerlingen, dus niet alleen aan de leerlingen met een (risico op) achterstand, maar ook aan de gemiddelde leerlingen en aan de leerlingen die meer in hun mars hebben.

Heel wat onderwijsinstellingen werken met private initiatieven samen om tegemoet te komen aan de vraag naar begeleiding van hun hoogbegaafde leerlingen. Van HB-werking gaat het over plus- of kangoeroeklassen in het basisonderwijs, tot heuse businesscolleges in het secundair onderwijs.

De uiteindelijke doelstelling van iedereen is en blijft het stimuleren en uitdagen van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

2. Wie zijn onze ZMAL- en HB-leerlingen?

2.1. Definitie van hoogbegaafdheid

Er bestaan verschillende definities van hoogbegaafdheid.

Het Nederlandse Instituut Hoogbegaafdheid Volwassenen (IHBV) werkt met een brede definitie van hoogbegaafdheid om optimale gedachtevorming te bevorderen, en om niet bij voorbaat allerlei mensen en aspecten van hoogbegaafdheid uit te sluiten. Het Delphimodel is een voorbeeld van zo'n brede opvatting van hoogbegaafdheid: "Een hoogbegaafde is een snelle en slimme denker, die complexe zaken aankan. Autonoom, nieuwsgierig en gedreven van aard. Een sensitief en emotioneel mens, intens levend. Hij of zij scheidt plezier in creëren."

In de ontwikkelingspsychologie wordt vanaf de leeftijd van 6 à 7 jaar over hoogbegaafdheid gesproken; in de jaren daarvoor wordt de term ontwikkelingsvoorsprong gebruikt.

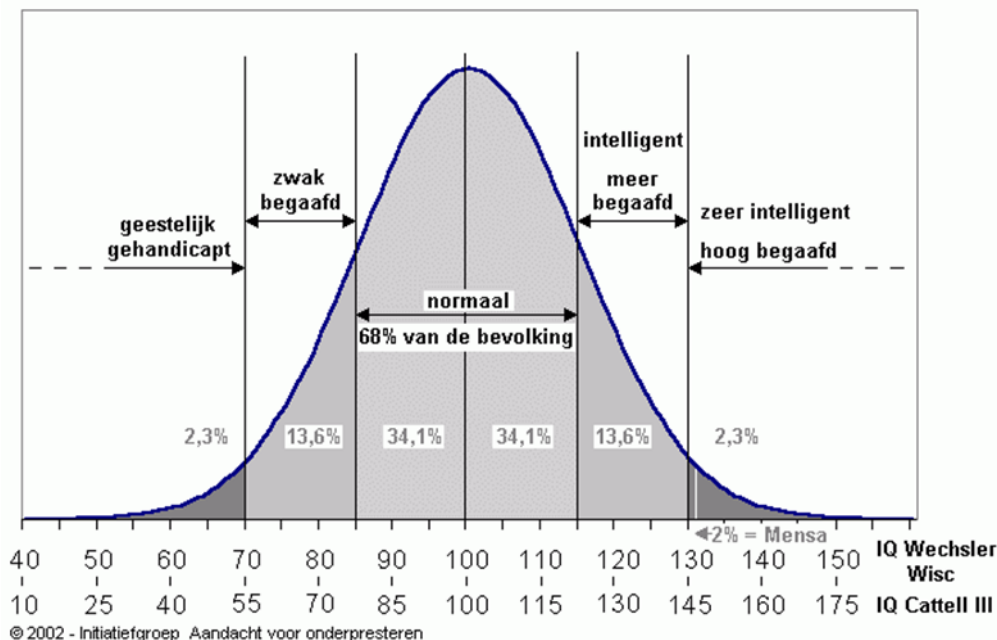
De term hoogbegaafdheid komt uit de beoordeling van IQ-testen. Wie uitzonderlijk laag scoort, krijgt het label 'laagbegaafd' en wie uitzonderlijk hoog scoort, wordt 'hoogbegaafd' genoemd. De afspraak is dat de groep die scoort in het hoogste en het op-één-na hoogste percentiel, hoogbegaafd wordt genoemd. Het gaat om 2 à 3 procent van de bevolking. Aan de andere zijde van de IQ-scores is 2 à 3 procent laagbegaafd.

In IQ-terminen wordt van hoogbegaafdheid gesproken vanaf een IQ van 130. De groep leerlingen met zo'n hoog IQ vertegenwoordigt ongeveer 2 à 3 procent van de schoolpopulatie. Als die groep op een gausscurve wordt geplaatst, kan worden vastgesteld dat de prevalentie gelijkloopt met het aandeel kinderen met een IQ van 70 of minder.

Die gausscurve geeft de combinatie weer van hoger-lager in combinatie met een frequentie van voorkomen van die waarde in de bevolking. Niet alleen het 'kunnen' speelt dus mee, maar ook het 'aantal'.

De ondersteuning in de huidige onderwijsstructuren focust bijna uitsluitend op de linkerzijde van de gausscurve. De leerlingen in die groep worden ondersteund vanuit het M-decreet, dat inzet op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Kinderen aan wie een IQ van 130 wordt toegekend, zijn even 'uitzonderlijk' – komen met andere woorden even vaak of even weinig voor – als kinderen aan wie een IQ van 70 wordt toegekend. Alleen ontwikkelen de kinderen met een hoog IQ zich op een of meer vlakken beduidend sneller dan 'het gemiddelde kind'. De precieze vlakken waarop dat gebeurt, hangen af van het kind en zijn omgeving, en niet van de toegekende IQ-waarde.

Figuur 1: gausscurve op basis van IQ⁵

⁵ Bron: www.ihbv.nl.

Vroeger kregen kinderen alleen op basis van een IQ-test de 'diagnose' hoogbegaafd. Die kinderen konden niet vroeg genoeg 'getest' worden. Dat alleen al is problematisch. Het is bekend dat een IQ-score op jonge leeftijd wel zijn waarde heeft, maar dat die score veel te onbetrouwbaar is om op basis daarvan voorspellingen te doen. Als een kind op (zeer) jonge leeftijd een IQ-bepaling ondergaat, is de kans zeer groot dat het latere IQ wat lager zal liggen door het regressie-effect (terug naar het gemiddelde). Op zich is dat niet zo erg, ware het niet dat het verkregen label heel wat verwachtingen heeft opgeroepen bij leerlingen, ouders en leerkrachten. Aan die hoge verwachtingen kan het kind dan niet of deels niet voldoen. Niet het hoogbegaafd zijn op zich creëert problemen, wel de overtrokken omgang van iedereen met het hoogbegaafd zijn.

Hoogbegaafdheid houdt dus meer in dan alleen een hoog IQ.

2.2. Secundaire kenmerken zijn ook bepalend

Wat zeker niet uit het oog mag worden verloren, is het feit dat binnen de groep hoogbegaafden er ook leerlingen zijn met beperkingen en problemen. Precies door hun hoogbegaafdheid gaan ze soms onderpresteren, voelen ze zich slecht in hun vel en haken ze om allerlei redenen af. Hoogbegaafdheid kan bij sommige leerlingen ook een andere storing verdoezelen, bijvoorbeeld omdat ze over een fenomeenaal geheugen beschikken, en wordt daardoor verkeerd begrepen.

Daarnaast worden vaak bepaalde persoonlijkheidskenmerken toegeschreven aan hoogbegaafde kinderen, zoals extreem perfectionisme en een grote gevoeligheid.

De gevoeligheid bij hoogbegaafdheid uit zich in een grote bezorgdheid voor en het goed aanvoelen van mensen. HB-kinderen laten deelnemen aan een schoolreis, kan wel eens een zeer moeilijke opdracht worden omdat die kinderen zich veel meer zorgen maken dan hun leeftijdsgenoten: ik kan verloren lopen in het park, hoe moet ik op tijd terug zijn bij de juf als ik geen horloge aan heb, als er niets boven mijn hoofd hangt bij dit toestel kan ik er uitvallen enzovoort.

Perfectionisme uit zich bijvoorbeeld vaak in het willen tekenen van een auto als een exacte weergave van de auto zoals die nu op straat staat. Als het kind er niet in slaagt om een 'fotogetrouwe' weergave van die auto te tekenen, is het goed mogelijk dat het zijn tekening twintig keer na elkaar kapotscheurt en telkens opnieuw begint, tot het woedend van frustratie wegloopt en er gewoon niet meer aan wil beginnen.

Andere kenmerken zijn een groot rechtvaardigheidsgevoel (waardoor ze vaak het label 'karaktermoelijk' meekrijgen) en een zeer kritische, onderzoekende instelling.

2.3. Terminologie

De Engelse term 'gifted children' of de Franse omschrijving 'enfants à hautes puissances' wijzen er al op dat het om een bredere indicatie gaat dan alleen 'slimmeriken'. Het zijn kinderen (en volwassenen) met veel mogelijkheden en talenten in hun leven, maar met hun eigen problemen, ook op schools gebied. Onder hoogbegaafdheid moet dus iets veel ruimers worden verstaan dan alleen een hoge intelligentie.

Daarom bevat de titel van deze conceptnota, en als ondersteuning van de hierboven uitgewerkte ideeën, de term 'zeer makkelijk lerende jongere' (ZMAL). Dat is de term die W. de Heer in haar doctoraatsverhandeling gebruikt, als aanvulling op het label 'hoogbegaafde jongere' (HB) of als mogelijk alternatief daarvoor.

2.4. Kinderen met veel potentieel

David Lubinski voerde met zijn team tien jaar lang een follow-uponderzoek bij 320 jongeren die – voor ze de leeftijd van 13 jaar hadden bereikt – al de diagnose hadden gekregen te behoren tot de top 1/10.000 leerlingen in taal of wiskunde.⁶

Lubinski kwam tot volgende bevindingen:

- 1° de meerderheid van de onderzochte personen (95 procent) 'versnelde' zelfstandig zijn opleiding om beter op zijn behoeften in te spelen. Sommigen gingen sneller door hun opleiding en stapten dus sneller over naar een hogere graad, terwijl anderen dan weer verschillende opleidingen combineerden. Ze deden dat zowel in schools als in privaat verband. Die versnelling weerspiegelde zich ook in hun sociale en emotionele ontwikkeling: een hogere zelfaanvaarding, betere aanvaarding van hun kunnen, een grotere persoonlijke groei, en een beter contact en betere omgang met gelijken en volwassenen;
- 2° het niveau van hun keuze van vakken en studies op school was hoger. 96 procent van hen haalde minstens een bachelordiploma en 93 procent had hun eerste bacheloropleiding al achter de rug nog voor het einde van die tien jaar durende studie. 49 procent streefde een masteropleiding na;
- 3° voor hun beroepskeuze en beroepsambities kan worden vastgesteld dat die hoger liggen dan het Amerikaanse gemiddelde. Zowel de carrière zelf als de ambities van die jongeren lagen hoger en ze streefden constant naar betere en creatievere resultaten;
- 4° ten slotte moet ook worden benadrukt dat al die personen een andere levensstijl nastreefden dan de gemiddelde jongere in dezelfde periode. Beschikken over een sterk en hecht vriendennetwerk, de juiste persoon vinden met wie ze kunnen trouwen, succesvol zijn op het werk, tijd hebben voor leuke hobby's zijn zaken die ze zeer belangrijk vinden.

Lubinski constateerde dus dat hoogbegaafde mensen heel wat mogelijkheden hebben in hun leven. Voor de samenleving als geheel is het benutten van alle talenten dus zeer belangrijk voor ontwikkeling en groei.

Met een afnemende beroepsbevolking vanaf 2020 zal meer moeten worden gedaan met minder mensen. Dat lukt alleen als de talenten en mogelijkheden van mensen maximaal tot ontwikkeling kunnen komen. Daarbij gaat het niet alleen om cognitief talent, ook ondernemend en praktisch talent zullen niet mogen ontbreken. Voor een slim, vaardig, innovatief en creatief Vlaanderen, dat zich internationaal met de top kan meten, zijn onze toptalenten, onze hoogbegaafden hard nodig.

Heiner Rinderman⁷ becijferde dat, als de samenleving erin slaagt om onze top 1 procent met 1 IQ-punt te laten stijgen, er een jaarlijkse economische return is van 468 dollar extra bnp (bruto nationaal product) per inwoner. Investeren in hoogbegaafdheid draagt dus duidelijk bij aan onze welvaart, onze sociale zekerheid.

⁶ David Lubinsky, Rose Mary Webb, Martha J. Morelock and Camilla Persson Benbow, department of Psychology and Human Development, Vanderbilt University, in: *Journal of Applied Psychology*, 2001, Vol. 86, nr. 4, p. 718-729.

⁷ Heiner Rinderman en James Thompson, *Cognitive Capitalism: the effect of cognitive ability on wealth, as mediated through scientific achievement and economic freedom*, publicatie in *Psychological Science* 20110502. <http://pss.sagepub.com/content/22/6/754>.

2.5. En toch ...

Ondanks de genoemde voordelen van hoogbegaafdheid kan worden vastgesteld dat een significant aantal ZMAL- en HB-leerlingen:

- hun secundaire school niet afmaken;
- niet minstens een bachelordiploma haalt;
- geen masteropleiding nastreeft.

Deze conceptnota wil zich dan ook richten op het feit dat leerlingen die tot de 20 procent toppresterders behoren, in het onderwijs een grotere uitdaging aankunnen en dat ook vragen, omdat ze zich vervelen bij gebrek aan uitdagingen en gepaste begeleiding. Door die verveling haken ze dan ook af of krijgen ze een van de bekende 'labels', zoals hierboven al is aangekaart.

3. Over welke mogelijkheden beschikken ZMAL- en HB-leerlingen en hun ouders nu?

3.1. Diagnose

De diagnose 'ontwikkelingsvoorsprong' of 'hoogbegaafdheid' wordt gesteld door het centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB). Prodia, het netoverstijgende project van de CLB's en het onderwijs dat zich bezighoudt met de protocollering van diagnostiek, heeft het Specifiek Diagnostisch Protocol Hoogbegaafdheid opgesteld.

Dat protocol is niet alleen bedoeld om leerlingen met ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid te detecteren, maar geldt ook voor leerlingen met meer dan gemiddelde mogelijkheden. Het protocol heeft namelijk ook aandacht voor het psychosociaal welbevinden en een harmonische ontwikkeling. In het protocol wordt de detectie van en de omgang met hoogbegaafdheid uitgewerkt. Voor alle onderwijsactoren staat opgelijst hoe ze leerlingen kunnen ondersteunen en wat de behoeften en aandachtspunten van hoogbegaafde kinderen zijn, zowel op klasniveau als op schoolniveau.

3.2. ZMAL- en HB-leerlingen zijn vooral gebaat bij 'goed onderwijs'

De klasleerkracht die 'goed onderwijs' nastreeft en de uitdaging krijgt met ZMAL- of HB-leerlingen te werken, moet ervan overtuigd zijn dat de basis van de werking met begaafde leerlingen een goed doordachte klassikale instructie blijft. Die vertrekt van de vraag: wat wil ik als leerkracht vandaag met mijn leerlingen nastreven en bereiken?

Met uitzondering van de inclusieleerlingen zijn die doelen voor iedereen in de klas dezelfde. Pas op die manier wordt duidelijk hoe iedere leerling met die instructie en die kennisverwerving omgaat, en kan efficiënte differentiëring worden gerealiseerd, hetzij naar onderen (wat op dit ogenblik geen onderdeel van deze nota uitmaakt), hetzij naar boven.

Dat idee zal de overheid zeer centraal in de lerarenopleiding moeten opnemen.

3.3. Het huidige 'differentiatie'-model

In het lager onderwijs zijn er vandaag drie gangbare vormen van 'differentiatie naar boven toe': compacten, verrijken en versnellen.

Compacten houdt in dat het inoefenen van leerstof beter aansluit op de onderwijsbehoeften van (hoog)begaafde leerlingen. De instructie beperkt zich in volume: alleen de basisuitleg wordt gegeven of eventueel moet de leerling ook die basisuitleg zelfstandig verwerven. Niet-noodzakelijke herhaling en extra oefeningen

kunnen worden overgeslagen en vervangen door meer uitdagende, betekenisvolle maar leerstof- en leerdoelgerelateerde oefeningen.

Bij verrijking wordt extra leerstof aangeboden die – binnen de doelstellingen van de les – nieuw is of voor meer complexiteit, abstractie en reflectie zorgt.

Leerlingen die een cognitieve voorsprong hebben op hun klasgenootjes, doorlopen vaak een versneld traject. Het versnellen van leerlingen in het lager onderwijs heeft volgens het protocol hoogbegaafdheid twee betekenissen:

- het aanbieden van leerinhouden die gewoonlijk pas later in het curriculum behandeld worden. Die versnelling kan ook dienen om de leerling voor te bereiden op een versnelling in de tweede betekenis.
- het overslaan van een of (uitzonderlijk) meer leerjaren. Een leerling gaat dan vroeger dan voorzien over naar een volgend niveau, of gaat vroeger over van het kleuteronderwijs naar het lager onderwijs of van het lager naar het secundair onderwijs.

De onderwijsstructuur in Vlaanderen laat ook toe een kleuter een jaar vroeger aan het lager onderwijs te laten beginnen dan het kalenderjaar waarin de kleuter zes jaar wordt. De overheid heeft vastgelegd dat een leerling minimaal vier jaar in het gewoon lager onderwijs moet doorbrengen. Aan het einde van het lager onderwijs beslist de klassenraad of de leerling in voldoende mate de doelen van het leerplan heeft bereikt om het getuigschrift basisonderwijs te behalen. De klassenraad kan zich daarvoor baseren op de resultaten van de OVSG-toets (OVSG: Onderwijskoepel van Steden en Gemeenten) of de IDP (interdiocesane proef).

Hoewel het jaarklassensysteem in het Vlaamse basisonderwijs doorbroken en geen verplichting meer is, kan het nuttig zijn om toch eens de 'schoolse vorderingen' in het gewoon lager onderwijs te bekijken. De onderstaande tabellen laten zien hoeveel leerlingen les volgen in een hogere klas dan voor hun leeftijd bedoeld is.

	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
voorsprong >1 jaar	80	93	94	90
voorsprong = 1 jaar	4.923	5.036	5.291	5.524
totaal schoolpopulatie	398.721	397.568	397.116	398.444

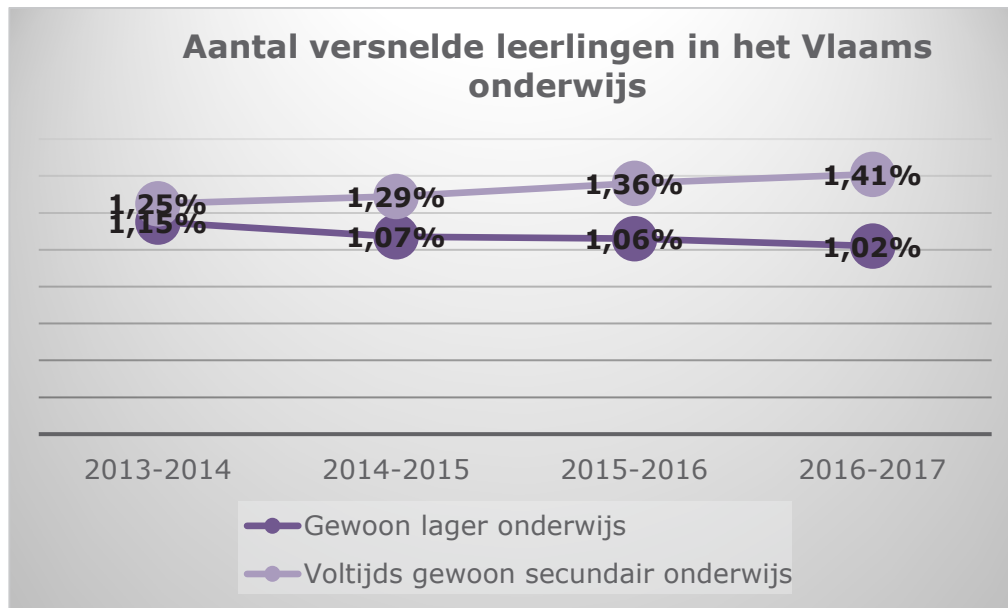
Tabel 1: schoolse vorderingen in het gewoon lager onderwijs⁸

	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Gewoon lager onderwijs	1,15%	1,07%	1,06%	1,02%
Voltijds gewoon secundair onderwijs	1,25%	1,29%	1,36%	1,41%

Tabel 2: procentueel aandeel versnelde leerlingen (voorsprong \geq 1 jaar) ten opzichte van de totale schoolpopulatie⁹

⁸ Bron: Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs van de schooljaren 2013-2014, 2014-2015, 2015-2016 en 2016-2017.

⁹ Bron: idem.

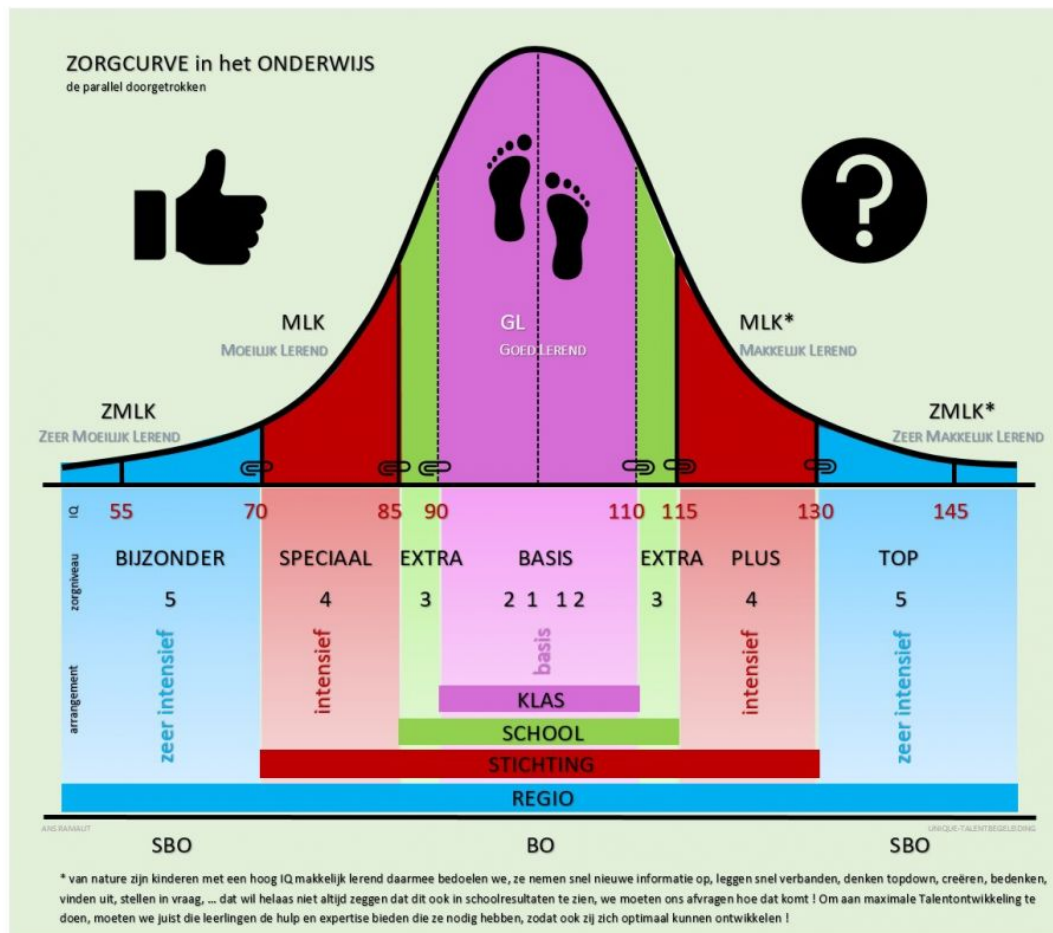
Figuur 2: grafiek van het aantal versnelde leerlingen (voorsprong ≥ 1 jaar)

Uit de bovenstaande grafiek blijkt dat het aantal versnellingen in het gewoon lager onderwijs afneemt, terwijl het aantal versnelde leerlingen in het voltijds gewoon secundair onderwijs jaarlijks toeneemt. Een versnelling kan in sommige gevallen wenselijk zijn, maar is lang niet altijd aangewezen. Een versnelling kan een leerling misschien cognitief ten goede komen, maar kan nefaste gevolgen hebben op de socio-emotionele ontwikkeling van de jongere. Precies daarom mag een versnelling nooit zonder begeleiding gebeuren.

4. Problemen met de huidige omkadering en opvang van ZMAL- en HB-leerlingen

4.1. De juiste omkadering en middelen

Scholen verklaren wel te willen werken met ZMAL- en HB-leerlingen, maar melden er dadelijk bij dat hun middelen een beperkende factor zijn. Als de gausscurve weer als basis wordt genomen en de gegevens daarvan gekoppeld worden aan de benodigde zorgintensiteit, verschijnt het onderstaande beeld. In de figuur komen de afkortingen ZMLK, MLK, MLK* en ZMLK* overeen met respectievelijk de volgende afkortingen in deze conceptnota: ZMOL (zeer moeilijk lerend), MOL (moeilijk lerend), MAL (makkelijk lerend) en ZMAL (zeer makkelijk lerend).

Figuur 3: gausscurve, gekoppeld aan de benodigde zorgintensiteit in het onderwijs¹⁰

Vandaag wordt in het gewoon lager onderwijs en in het buitengewoon lager onderwijs een 'gewicht' per leerling angewend om het aantal lestijden (en daaraan gekoppeld het aantal leerkrachten) te kunnen bepalen. In het onderstaande voorbeeld gaat het om leerlingen uit type 1 en 8 die al zijn overgegaan in het type basisaanbod: die doelgroep kan misschien wel als het meest aangewezen vergelijkingspubliek worden beschouwd ten opzichte van de beoogde doelgroep van deze conceptnota. Er kan een duidelijke ongelijkheid geconstateerd worden.

Lestijden bubao ¹¹	Aantal leerlingen	Lestijden bao ¹²
94	30	54
156	50	77
296	100	137

Tabel 3: vergelijking tussen aantal lestijden in het buitengewoon basisonderwijs (bubao) en het gewoon basisonderwijs (bao)

¹⁰ Bron: Ans Ramaut – uniQue Talentbegeleiding – <http://plusklas-unique.yurls.net/nl/page/999175#boxes-container>.

¹¹ Omzendbrief 'Personeelsformatie Scholen in het buitengewoon basisonderwijs' – BaO/2005/10 – datum laatste wijziging 25 juni 2016 – bijlage 1: lestijdenschaal in het buitengewoon basisonderwijs – <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestand.ashx?nr=1918>.

¹² Omzendbrief 'Personeelsformatie Scholen in het gewoon basisonderwijs' – BaO/2005/09 – datum laatste wijziging 14 juli 2017 – bijlage 2: lestijdenschaal gewoon basisonderwijs bij het decreet basisonderwijs – <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestand.ashx?nr=5100> (doc. nr.5100).

Dat betekent dat een leerling met een IQ van 70 à 80 voor een school budgettair ongeveer 1,74 à 2,1 keer zoveel weegt als een leerling met een IQ van 130. Voor een leerling met een IQ van 130, die dus zelfs een 'grotere afwijking' van het gemiddelde vertoont, krijgt de school geen extra middelen ter beschikking, terwijl een kind met dezelfde 'uitslag naar beneden' nog meer specifieke begeleiding en subsidie krijgt.

Een aantal scholen (en dat zijn bijna allemaal aso-scholen (aso: algemeen secundair onderwijs)) zetten in op projecten voor hoogbegaafde leerlingen of werken met plus- en kangoeroeklassen. Dat zijn extra klassen waar leerlingen twee tot vier uur per week samen met ontwikkelingsgelijken aan specifieke projecten werken of extra uitdagende leerstof aangeboden krijgen. Aan die manier van werken zijn ook nadelen verbonden. Klasexterne werking in de vorm van een kangoeroeklas of pi-klas gebeurt steeds op initiatief van de school. Er zijn geen aparte middelen voor uitgetrokken. Bovendien is de begeleiding niet geïntegreerd in de reguliere schoolloopbaan van de hoogbegaafde jongere. Hoogbegaafde jongeren zijn meer gebaat met het optimaliseren van hun studievoordigheden en het verbeteren van hun werkhouding tijdens alle lessen.

Sommige scholen kiezen er expliciet voor om in te zetten op een ondersteunend beleid voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Ouders van hoogbegaafde kinderen gaan echt op zoek naar die scholen. Sommige van die scholen maken nu melding dat ze hun hoogbegaafdenwerking 'on hold' moeten zetten wegens de te massale toeloop van hoogbegaafde leerlingen. Dat is symptomatisch voor de manier waarop ze zelf het slachtoffer worden van hun inzet en succes.

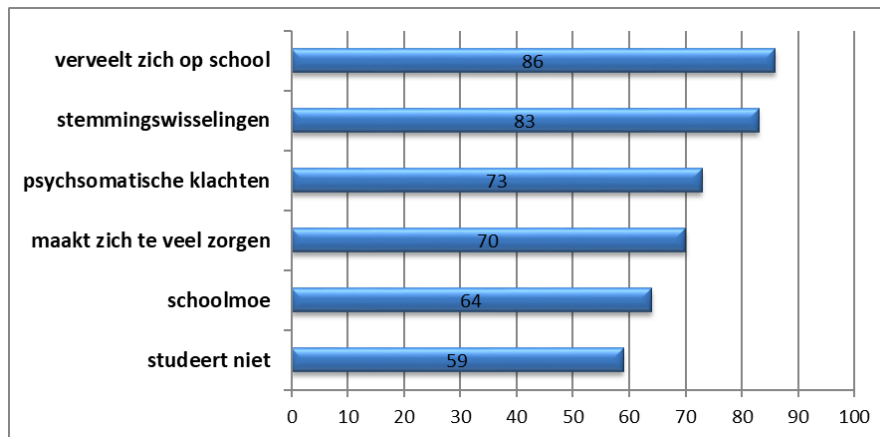
In het huidige onderwijslandschap bestaat er dus geen aparte voltijdse zorgstructuur voor hoogbegaafden en bij uitbreiding voor leerlingen die tot de 20 procent toppresteerders behoren. Wel duiken er heel wat 'losse' initiatieven op die zich als taak toe-eigenen die topleerlingen leerplezier, levenslang leren en uitdagingen aan te bieden. Ouders trekken naar een aantal erkende privéscholen zoals Arkades in Herentals (en sinds schooljaar 2018-2019 ook in de Lucernacolleges van Gent en Hasselt), De Leerwijzer in Brasschaat en Koksijde. Daarnaast zijn er ook privéscholen die onder het statuut van niet-erkend collectief huisonderwijs vallen. Voorbeelden daarvan zijn Ingenium in Tervuren en Phoenix Academy in Essen.

Ook buitenschools ontwikkelden zich initiatieven die gericht zijn op de begeleiding en ondersteuning van hoogbegaafde jongeren met problemen op het vlak van onderwijs. De Talentenhaven-Berchem en Gemz-Deurne geven advies en begeleiding bij hoogbegaafdheid en werken in het kader van een ruim begaafdheidsonderzoek. Hoogbloei-Gent organiseert activiteiten rond hoogbegaafdheid voor ouders, professionelen, kinderen en volwassenen. Het Lampje biedt opvoedingsondersteuning bij hoogbegaafdheid en autisme. Talentvol-Bornem biedt individuele begeleiding en groepstrajecten aan voor uitzonderlijk hoogbegaafde leerlingen.

Sommige initiatieven groeien verder uit. Exentra, Hoogbloei en Samen-Slimmer-Groeien zijn in Vlaanderen bekend en verspreid. Op academisch vlak kwamen er openingen met de hoogbegaafdheidsleerstoel aan de UHasselt (Universiteit Hasselt) en Talent KU Leuven (Katholieke Universiteit Leuven).

4.2. Hoe groot en acuut is het probleem?

In een peiling die werd uitgevoerd door Exentra, in samenwerking met de UHasselt op een beperkte populatie HB-kinderen – namelijk kinderen voor wie niet alles vlot verloopt en die zich bij Exentra hebben aangeboden – naar hun geformuleerde klachten, komt naar voren dat 86 procent van die hoogbegaafde leerlingen verklaart zich te vervelen op school.

Figuur 4: onderzoek van Exentra naar de klachten bij hoogbegaafde leerlingen¹³

Er werd nog geen meting uitgevoerd voor heel Vlaanderen, maar uit de vergelijking met de Nederlandse cijfers over het aantal hoogbegaafde kinderen en het percentage toptalenten blijkt dat die nagenoeg gelijk zijn aan de Vlaamse cijfers, zodat kan worden uitgegaan van de cijfers van het Nederlandse onderzoek.¹⁴ Uit een extrapolatie van de cijfers naar de totale schoolbevolking blijkt dat ruim een kwart van alle leerlingen laat weten dat ze zich op school vaak vervelen omdat ze de leerstof te gemakkelijk vinden. Van de beste 20 procent van de klasbevolking geeft zelfs 56 procent aan dat ze zich vaak vervelen. Veel van die leerlingen verklaren dat ze op school geen extra aanbod of aandacht krijgen, hoewel ze daar vragende partij voor zijn.

Leerlingen die méér willen leren maar niet worden uitgedaagd, worden intellectueel lui en kunnen al op jonge leeftijd hun motivatie verliezen om zich in te spannen op school. Ongeveer een op de zes leerlingen presteert onder zijn of haar kunnen.

Hoe hoogbegaafder de leerlingen zijn, hoe fenomenaler hun geheugen is en dus hoe makkelijker ze later eventueel onder hun niveau zullen presteren.

De indieners van deze conceptnota onderschrijven bijgevolg de visie van professor Duyck: "(Te) slim zijn wordt nog veel te vaak gezien als een luxeprobleem, terwijl het dat niet zou mogen zijn. We verschuiven veel te veel naar een overdreven gelijkheidsidee: alle leerlingen hebben recht op hetzelfde onderwijs. Wie pleit voor differentiatie, wordt bestempeld als elitair. Nochtans is cognitieve ontwikkeling de motor voor sociale mobiliteit. Ook voor kinderen uit kwetsbare, kansarme milieus, want ook daar zitten natuurlijk heel slimme leerlingen tussen. Alleen worden ze veel te weinig opgespoord (...). We moeten vermijden dat de slimmeriken op woensdag een stripverhaal moeten meebrengen naar de klas omdat er een herhalingsles gepland staat. (...) Via differentiëren behaal je betere resultaten op cognitief en leerpsychologisch vlak."¹⁵

Ieder kind is ooit geboren met een onderzoekende geest. De waarom-vragen van een kleuter vindt iedere ouder 'schattig' en het kind zal daarin zeker aangemoedigd worden. Maar bij de eerste stap in de kleuterschool lijkt de wil tot onderzoeken fel af te nemen.

¹³ Steekproef onder Exentra-populatie – dia gebruikt tijdens gedachtewisseling met Exentra.

¹⁴ Onderzoek door GfK Intomart in opdracht van het Nederlandse Ministerie van OCW, 2014.

¹⁵ Help, mijn kind heeft 100%. Hoogbegaafdheid is géén luxeprobleem, interview in Knack, 24 juni 2015.

Leerlingen die het goed doen in het basisonderwijs, houden dat niet altijd vol in het secundair onderwijs: het onderwijs slaagt er dus niet in om onze beste leerlingen voldoende uit te dagen en te stimuleren zodat ze het beste uit zichzelf halen.

4.3. Waarom blijven onze ZMAL- en HB-leerlingen achter?

Het Vlaamse onderwijs is gebaseerd op een industrieel model dat de gemiddelde leerling als referentiepunt neemt en dat probeert om leerlingen die net niet aan de referentievoorwaarden voldoen, daar naartoe te begeleiden. Daardoor wordt minder naar individueel talent gekeken en wordt individueel talent dus onvoldoende gewaardeerd en beloond.

Ook in de huidige schoolstructuur ontbreekt het aan mogelijkheden om flexibel in te spelen op net datgene wat ZMAL- en HB-leerlingen nodig hebben. Bovendien beschikken veel leerkrachten en schoolleiders over onvoldoende vaardigheden en kennis om die leerlingen op hun capaciteiten uit te dagen.

4.3.1. *Talent wordt onvoldoende gestimuleerd en beloond*

Het Vlaamse onderwijs concentreert zich, naast het degelijk werken met de 'gemiddelde' leerling, vooral op het verbeteren van de prestaties van leerlingen met (een risico op) achterstand. Op dat vlak worden goede resultaten behaald. Een overgrote meerderheid van de ouders en onderwijzers is het erover eens dat leerlingen met achterstand voldoende aandacht krijgen. Maar als gekeken wordt naar de eensgezindheid over 'aandacht voor de uitblinkers', blijkt dat cijfer heel wat lager te liggen.

Handboeken bevatten wel vaak extra oefeningen, maar die houden meestal louter een herhaling in van dezelfde moeilijkheden, maar dan 'in een ander kleedje'. 43 procent van de leerkrachten in het Vlaamse onderwijs geeft aan gewoon wat 'extra oefeningen' te geven aan leerlingen die snel klaar zijn. Moet de leerling dat als een beloning ervaren, als een uitdaging om het goed te blijven doen?

Als er al een uitdagend aanbod voorhanden is, is dat vaak zeer beperkt in omvang en moeilijkheidsgraad, en bezit het ook weinig aantrekkingskracht. Leerlingen kunnen zich daardoor gaan vervelen, ze zijn niet gemotiveerd om betere resultaten te behalen en ontwikkelen niet de vaardigheden om hun leerproces te sturen. Ze belanden in de 'zesjes-cultuur': waarom zouden ze harder gaan lopen dan strikt noodzakelijk is, als een cijfer toch niet belangrijk meer is om hogerop te raken. Een diploma is immers niet meer dan een diploma, of er nu "voldoende" of "met felicitaties van de jury" op vermeld staat, zo redeneren ze dan.

Toch kan worden vastgesteld dat er voldoende verrijkings- en uitbreidingsmateriaal beschikbaar is in de onderwijswereld. Het zal dus nodig zijn al dat differentiatiemateriaal tot bij de leerkracht op de werkvloer te brengen en hen ermee leren werken.

Het ligt ook niet meer in onze cultuur om leerlingen die bijzonder presteren, in de schijnwerpers te zetten en hun daarbij nog extra kansen te bieden. Daarmee worden getalenteerde leerlingen én de samenleving tekortgedaan. Een direct gevolg van die zienswijze is dan ook dat de 'niveaulat van het onderwijs' gemakkelijk naar beneden wordt aangepast.

4.3.2. *Weinig flexibiliteit en ruimte voor talent*

Leerlingen worden in het basisonderwijs vaak ingedeeld in vaste jaarklassen. Binnen de muren van dezelfde klas volgen ze dezelfde lessen. Ze krijgen alle-

maal dezelfde instructies en dezelfde opdrachten. Het niveau en het tempo wordt bepaald door 'de gemiddelde leerling'.

Sommige scholen willen hun onderwijs moderner, flexibeler, interactiever organiseren, voeren de term 'differentiatie' in en geven les op maat van het individuele kind, maar de diversiteit in het werkveld is zeer groot. Met twintig kinderen voor zich streeft de leerkracht ernaar om twintig verschillende instructies en twintig verschillende inoefenfasen te organiseren.

Beide manieren van werken impliceren dat de leerkracht voor de klas van alle markten thuis moet zijn en het liefst op een zo hoog mogelijk niveau. Dat is niet alleen veeleisend voor de leerkracht, maar ondanks alle inspanningen remt het kinderen met bijzondere talenten toch wel af. Precies op dat vlak zal de leerkracht op de werkvloer ondersteund moeten worden en zal er moeten worden gestreefd naar haalbaarheid in het ambt.

De prestaties van het kind in de basisschool hebben weinig of geen gevolgen of effecten voor de benadering in het secundair onderwijs. Iemand die in de basisschool sterk was in rekenen, begin in de secundaire school meestal op hetzelfde niveau als de andere leerlingen. Vooral voor toptalenten, die vaak extra vakken hebben gevolgd en voorlopen op andere leerlingen, komt dat belemmerend en frustrerend over. Vandaar dat die leerlingen, hun ouders en hun vertegenwoordigers grote tegenstanders zijn van een 'brede eerste graad'. Ze kunnen zich immers niet voorstellen dat dergelijke leerlingen terechtkomen in een klas waar alle leerlingen op hetzelfde niveau les krijgen en leerstof inoefenen, ongeacht hun voorgeschiedenis en mogelijkheden.

In het secundair onderwijs stappen leerlingen dan ook nog eens over op het 'ieder uur een andere leerkracht'-systeem. Na de eerste graad is er per domein wel een verdere opsplitsing, maar toch blijft het gegeven dat er voor de klas een vakspecialist staat, die zijn leerlingen maar een beperkt aantal uren per week ziet. Precies om die reden komen leerkrachten er onvoldoende toe om de leerlingen echt goed te leren kennen en is het bijna onmogelijk om in te spelen op specifieke talenten.

Daarbovenop komt nog het feit dat het zwakste vak van leerlingen vaak het niveau én het tempo bepaalt waarop ze het secundair doorlopen. Wie sterk is in wiskunde, maar zwak in Frans, zal sneller in een onderwijsniveau terechtkomen dat de mogelijkheid biedt om bij te benen voor Engels. Het feit dat die leerling het wat moeilijker heeft met Frans, bepaalt met andere woorden diens toekomstige studiedomein en -niveau. Remediëren van 'het zwakke vak' is hier niet aan de orde, waardoor de verveling alleen maar kan toenemen en het kind alsmaar dieper wegzakt. Een andere invalshoek is hier wenselijk: er moet gezocht worden naar de oorzaken van het 'slechte vak' en daar moet gericht op ingespeeld worden.

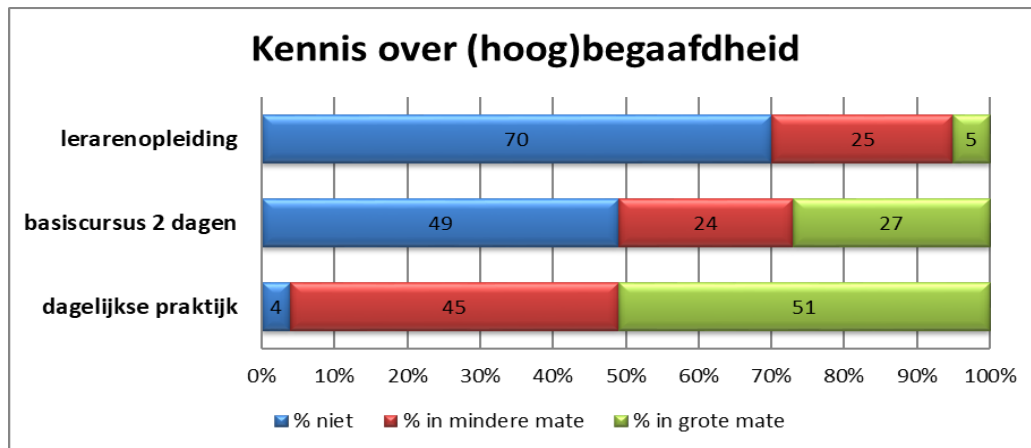
Dat scholen onvoldoende gebruikmaken van de mogelijkheid om het onderwijs op een meer inspirerende en uitdagende manier vorm te geven, is één zaak, maar er zijn ook structurele belemmeringen. Een school kan bijvoorbeeld moeilijk structureel versneld onderwijs aanbieden. Het secundair onderwijs duurt zes jaar, terwijl sommige leerlingen het in feite in vijf jaar kunnen doorlopen. Een versnelde aanbieding van het programma zou voor precies die leerlingen waardevol kunnen zijn: zo komt er tijd vrij voor verbreding en verdieping

4.3.3. Leerkrachten en schoolleiders zijn te weinig toegerust

Zeer veel leerkrachten willen wel die extra aandacht besteden aan hun toptalenten, maar verklaren dat ze zelf niet of onvoldoende in staat of onderlegd zijn om dat goed en genoeg te doen. Leerkrachten geven aan nog niet alle complexe vaardigheden te bezitten, zoals het inspelen op verschillen. Ze worden vaak begeleid als

het op kinderen met (kans op) leerproblemen aankomt, maar voor kinderen die te snel leren, gebeurt dat zeer weinig en al zeker niet gestructureerd vanuit het beleid.

Die stelling wordt ook aangegeven binnen de werking van Exentra en UHasselt. Bij de start van hun opleidingsprogramma voor leerkrachten blijkt dat 70 procent van de leerkrachten verklaart geen kennis te hebben over hoogbegaafdheid dadelijk na het beëindigen van hun lerarenopleiding. Na het volgen van een tweedaagse cursus daalt dat cijfer tot 49 procent en geeft nog maar 4 procent aan geen kennis te hebben over hoogbegaafdheid.

Figuur 5: kennis bij leerkrachten over hoogbegaafdheid¹⁶

Veel leerkrachten hebben dan ook behoefte aan gerichte scholing of kennisdeling met collega's en vragen daar ook concreet naar.

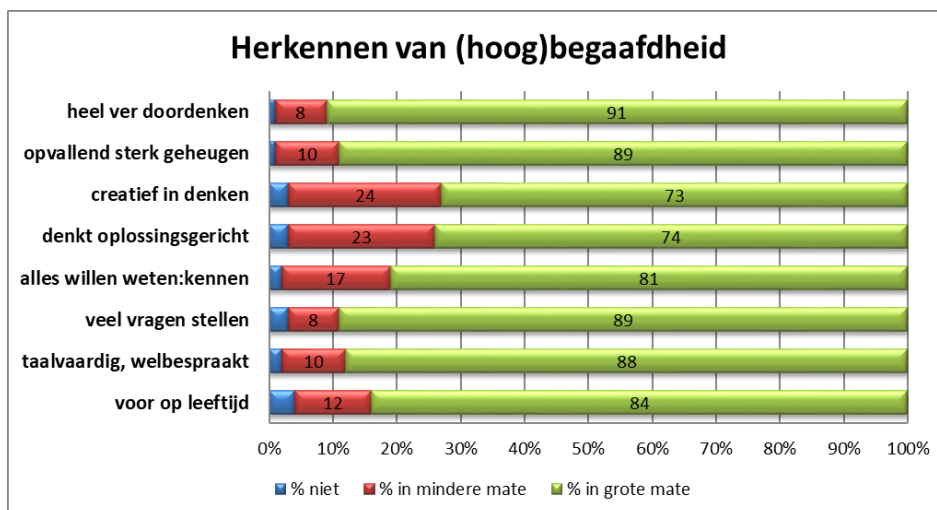
4.3.4. Inzetten op preventie

In het kader van preventie is het essentieel dat een talentvol kind al vanaf de eerste dagen in het kleuteronderwijs wordt herkend. Daarom zal moeten worden ingezet op de lerarenopleiding kleuteronderwijs, maar zeker ook op de begeleiding van de leerkrachten kleuteronderwijs die nu al op de werkvloer staan. Hoe sneller ze kunnen herkennen dat bepaalde kinderen sneller klaar zijn, tijd over hebben, geconcentreerd en accuraat kunnen werken in een hoog tempo, hoe sneller ze zullen inzien dat die kinderen een ontwikkelingsvoorsprong hebben. Daardoor zullen ze sneller met die kinderen aan de slag kunnen gaan.

De kenmerken die leerkrachten kleuteronderwijs bij kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong eventueel zouden kunnen terugvinden, zijn opgenomen in de onderstaande figuur van Exentra en UHasselt.

¹⁶ Carla Vreys, Gilles Ndanjo Ndongbogun, Tessa Kieboom & Kathleen Venderickx (2017): Training effects on Belgian preschool and primary school teachers' attitudes towards the best practices for gifted children, *High Ability Studies*, DOI:10.1080/13598139.2017.1312295, p. 7.

Aanpassing van het lezen van de cijfers in deze grafiek: overgenomen uit een wetenschappelijk A1-publicatie van Kieboom en Venderickx in high ability study: Carla Vreys, Gilles Ndanjo Ndongbogun, Tessa Kieboom & Kathleen Venderickx (2017): Training effects on Belgian preschool and primary school teachers' attitudes towards the best practices for gifted children, *High Ability Studies*, DOI:10.1080/13598139.2017.1312295: "The results in figure 1 show that the majority of teachers (95%) were either not trained or were poorly trained in giftedness and gifted education during their Bachelor's degree program. Teachers mainly acquired knowledge through daily practice in the classroom, or to a lesser degree, through interaction with colleagues or experts. Some teachers also acquired knowledge by attending short-term basic courses or by contact with gifted children in out-of-school settings."

Figuur 6: studiekekenmerken van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong¹⁷

4.4. Samenvatting

ZMAL- en HB-leerlingen hebben een enorm potentieel aan mogelijkheden en bevatten een potentieel groeiproces van ons bnp. Als ze voldoende kansen krijgen en voldoende begeleid worden, komen ze tot topprestaties en kunnen ze een economische meerwaarde creëren. Ons onderwijs is het aan zichzelf en aan de maatschappij verplicht ook in die leerlingen extra te investeren.

Sociaal rechtvaardig onderwijs draagt zorg voor alle leerlingen en geeft hen de kansen die ze nodig hebben: zowel aan wie het 'niet goed doet', als wie het 'wel goed doet' op school.

Investeren in toptalent draagt bij aan onze welvaart, onze sociale zekerheid.

Het streven naar excellentie in het onderwijs is geen vijand, maar net een voorwaarde voor een geslaagd gelijkegroei-kansenbeleid: excellent onderwijs moet er zijn voor elk sociaal kwetsbaar kind met talent dat excellent onderwijs aankan.

In de onderwijswereld bestaan heel wat belemmeringen. Sommige belemmeringen kan een school zelf wegnemen, maar andere (en dat zijn de meeste) vragen om actie van de overheid.

De schreeuw om een extra aanbod voor toptalenten klinkt steeds luider. De vraag is niet langer of die groep meer aandacht verdient, maar wel hoe die aandacht vorm kan krijgen. Er zal altijd behoefte zijn aan excellent en excellerend onderwijs, en de Vlaamse overheid moet dat kunnen aanbieden.

De indieners komen dan ook samen met een groot aantal onderwijsdeskundigen tot het volgende besluit: er is behoefte aan meer onderwijskansen, ook en zeker voor onze intelligente en (hoog)begaafde leerlingen. Belangrijk is hen te kennen, te erkennen en te stimuleren zodat ze hun intellect en andere talenten optimaal kunnen ontwikkelen en benutten. Het behoort tot de taken van de Vlaamse overheid om op alle terreinen impulsen voor excellerend onderwijs aan te bieden.

¹⁷ Studiekekenmerken HB-kinderen – Exentra en U Hasselt – dia Kathleen Venderickx.

5. Voorstellen

5.1. Algemeen

Het is de taak en de rol van de overheid om goede initiatieven mogelijk te maken, die te ondersteunen, te stimuleren en kenbaar te maken zodat anderen die initiatieven kunnen vertalen voor hun school en hun kinderen. De overheid moet daarvoor een kader ontwikkelen dat ruimte en mogelijkheden biedt om een degelijke en gedragen werking uit te zetten.

In het kader van het M-decreet is het belangrijk om de focus ook naar cognitief sterke leerlingen te verbreden. Vandaag zijn die leerlingen nog te sterk afhankelijk van hun ouders of van geïsoleerde initiatieven van scholen en leerkrachten.

Iedere leerling heeft recht op goed en uitdagend onderwijs. Het kan niet worden getolereerd dat leerlingen zich 'structureel vervelen' op school. Scholen moeten durven kijken naar hun lesaanbod. Toptalenten kunnen zich optimaal ontwikkelen als ze andere, verrijkende opdrachten aangeboden krijgen.

De indieners van deze conceptnota kiezen er dan ook voor om hoogbegaafde jongeren als dusdanig te definiëren. Daaruit vloeit voort dat ze – net als de andere jongeren met specifieke onderwijsbehoeften – recht hebben op redelijke aanpassingen en daarvoor de nodige ondersteuning kunnen krijgen. De indieners menen dat dit te verantwoorden is vanuit de inclusiegedachte dat alle leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften recht hebben op extra ondersteuning.

Voor onderwijs dat meer op toptalenten gericht is, moet worden ingezet op meer uitdagend en inspirerend onderwijs.

Een eerste stap bestaat erin om na de met eindtermen en doelstellingen gefundeerde instructie zo snel mogelijk naar boven te differentiëren. Dat is een uiterst noodzakelijke stap en het is uitermate belangrijk dat die degelijk wordt uitgevoerd.

In een daaropvolgende stap kan kangoeroewerking of pluswerking ingevoerd worden voor die kinderen die niet voldoende hebben aan differentiatie alleen. De doelstelling van die tweede stap bestaat er vooral in om de behandelde leerstof voor die kinderen moeilijker te maken, zodat ze ook leren wat andere leerlingen onderkennen: omgaan met fouten, een vraag twee keer moeten lezen voor ze doorhebben wat ermee bedoeld wordt, geconfronteerd worden met kwesties waarvan ze niet onmiddellijk weten hoe ze die moeten aanpakken, eens een slecht punt krijgen, leren doorzetten enzovoort.

Voor die mentaliteitswijziging is het nodig dat het onderwijs zich flexibeler gaat organiseren, en oude patronen en structuren soms doorbreekt. Dat zal niet alleen de leerlingen, maar ook de leerkrachten ten goede komen. Leerlingen kunnen zich verder ontwikkelen, maar de leerkracht kan zich in de vrijgekomen tijd bekommeren om die leerlingen die het in de leercontext 'wat minder breed' hebben. Het behoeft geen betoog dat digitale leermiddelen en ICT (informatie- en communicatietechnologie) daarbij belangrijke ondersteunende leermiddelen zijn.

Een belangrijke en niet uit te sluiten partner in het hele gegeven zijn de ouders. Zij merken bepaalde zaken vaak als eerste op en brengen die dan ook als eerste aan. De leerkracht moet daar open voor staan en er alert voor zijn. Samen met de leerkracht op de klasvloer, vormen de ouders en de leerling het basisteam dat in staat is om flexibel in de spelen op de behoeften van het individuele toptalent.

5.2. Vroege detectie van leerlingen

Het tijdig opsporen van hoogbegaafdheid laat toe om preventief te werken in plaats van curatief, zoals nu te vaak gebeurt. Daarom is het uitbouwen van een preventieve werking belangrijk. De leerlingen die niet binnen die preventieve werking kunnen worden opgevangen, kunnen daarna alsnog op specifieke ondersteuning terugvallen.

Tijdens de opleiding van leerkrachten kleuteronderwijs moet er daarom voldoende aandacht besteed worden aan het observeren van alle kinderen en expliciet in het kader van deze conceptnota, aan het herkennen van kenmerken van hoogbegaafdheid, zodat de signalen tijdig opgevangen kunnen worden.

Vroege en juiste detectie is cruciaal. De indieners van deze conceptnota menen dat, naast de eerste determinatie door de leerkracht kleuter- of lager onderwijs, ook tijdens medische consulten aandacht besteed moet worden aan kenmerken van hoogbegaafdheid.

Een van de vaststellingen van de Itinerastudie over hoogbegaafdheid luidde al dat weinig hoogbegaafde leerlingen op jonge leeftijd worden ontdekt, hoewel diverse experten en organen zoals de Raad van Europa en de Verenigde Naties al meer dan tien jaar aandringen op vroege identificatie. Door de afwezigheid van een systematische detectie vallen veel leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong door de mazen van het net. Daarnaast zijn ook een doordacht inschrijvings- en onthaalbeleid cruciaal in het goed begeleiden van hoogbegaafde jongeren.

5.3. Bekendmaking van bestaande reglementaire mogelijkheden

In de huidige regelgeving bestaan er mogelijkheden om flexibele trajecten aan te bieden, dus ook voor ZMAL- en HB-leerlingen. Als de leerkracht en het centrum voor leerlingenbegeleiding talent én hoogbegaafdheid bij een leerling hebben vastgesteld en als dat bovendien op basis van een handelingsgericht traject is bevestigd, kan een leerling een of meer vrijstellingen aanvragen op basis van de specifieke leerbehoefte van die leerling. Een dergelijke vrijstelling wordt toegestaan op basis van de uitspraak van de toelatings- of begeleidende klassenraad, moet schriftelijk en gemotiveerd worden vastgelegd, kan geen afbreuk doen aan de studiebekrachtiging en kan nooit worden verleend voor een volledig vak.

Voor de organisatie van het onderwijsaanbod kan worden gekozen voor maatwerk voor individuele leerlingen of voor klasinterne differentiatie via zelfstandige studie, peer-tutoring, projectwerking of extracurriculair materiaal. Een leerling die ergens goed in is, heeft vaak minder herhaling nodig om zich de leerstof goed eigen te maken. De ruimte en tijd die daarmee vrijkomt, kunnen ZMAL- en HB-leerlingen gebruiken voor een verrijkend of verdiepend aanbod.

Naast die noodzakelijke en klasinterne differentiatie, kunnen scholen er ook voor kiezen om voor hoogbegaafde leerlingen klasoverschrijdende projecten of lessen te organiseren.

Scholen kunnen nu al meer doen om hun onderwijs anders te organiseren en uitdagender te maken door hun onderwijsaanbod te verrijken met extra vakken zoals schaken, filosofie, Spaans enzovoort.

Scholen kunnen deelnemen aan wedstrijden, bijvoorbeeld diverse Olympiades zoals de Vlaamse Wiskunde Olympiade (VWO), de Junior Wiskunde Olympiade (JWO), de Vlaamse STEM Olympiade (VSO) of de Vlaamse Junior STEM Olympiade (VJSO) of wedstrijden zoals de Kangoeroewedstrijd, de Vergiliuswedstrijd, taalwedstrijd-

den, interscholensport, welsprekendheidstornooien enzovoort. De overheid kan de scholen stimuleren om hun leerlingen aan die initiatieven te laten deelnemen.

Vanuit de lerarenopleiding moeten regelmatig, onder auspiciën en met ondersteuning van het Departement Onderwijs en Vorming, informatie- en studiedagen worden georganiseerd met als doel te komen tot kennisuitwisseling en samenwerking tussen de verschillende lerarenopleidingen over de juiste plaats van differentiatie in het curriculum.

Een uitdagend aanbod vraagt om maatwerk voor individuele leerlingen. Dat kan als scholen hun onderwijs flexibeler organiseren. Daarnaast kunnen scholen bekijken in welke mate ze de leerstof compacter kunnen maken. Leerlingen die ergens goed in zijn, hebben minder herhaling nodig om zich de stof goed eigen te maken, maar moeten wel voldoende intellectuele inspanning kunnen leveren. De tijd die vrijkomt, kunnen ze gebruiken voor verrijkend of verdiepend aanbod.

Een andere mogelijkheid bestaat erin om het onderwijsaanbod te versnellen. Zowel in de lagere school als in het secundair onderwijs kunnen leerlingen individuele vakken vroegtijdig afwerken. Daardoor kunnen scholen ruimte maken voor extra vakken of voor verdieping, of kunnen de leerlingen het leerplichtonderwijs één tot (in uitzonderlijke gevallen zelfs) twee jaar vervroegd beëindigen.

De leerkracht moet de mogelijkheid krijgen om het reguliere lesprogramma te verrijken en het onderwijs daarmee uitdagender te maken. Dat hoeft niet alleen klas- of schoolintern uitgewerkt te worden; scholen kunnen ook bekijken of ze met externen kunnen samenwerken.

Het onderwijs afstemmen op de individuele behoeften van leerlingen en op de verschillen tussen de leerlingen, weegt zeer zwaar op de capaciteiten van zowel de individuele leerkracht als het schoolteam. Opdat leerkrachten en scholen dat aan zouden kunnen, moeten lerarenopleidingen investeren in het aanbieden van de nodige kennis en vaardigheden op dat gebied. Het leerproces stopt niet met het verkrijgen van een diploma, maar loopt verder na de opleiding. Het is daarom noodzakelijk dat leerkrachten zich kunnen blijven ontwikkelen.

Vandaag kunnen scholen en teams het onderwijs al in teams of professionele leer-gemeenschappen organiseren en kunnen ze de deelname aan opleidingen daarop afstemmen. Daarbij zullen de steun en de inspirerende houding van de schoolleider cruciaal zijn. Zij moeten immers de ruimte scheppen voor leerkrachten om zich voortdurend, zowel zelfstandig als samen met het team te ontwikkelen. Dat moet dus ook aangebracht worden in de opleiding van de toekomstige directies.

5.4. Inzetten op kennis en expertisedeling bij leerkrachten

Het investeren in veranderingen die zorgen voor een meer uitdagend aanbod zal van de scholen heel wat energie vragen. Het is belangrijk dat de overheid dat proces ondersteunt.

Inspiratie kan zeker bij onze noorderburen worden gehaald. Vanuit het Nederlandse onderwijsministerie wordt gevraagd een ondersteuningsstructuur te realiseren. Die structuur moet "delen, verbinden, faciliteren en ondersteunen" door het organiseren van regionale en landelijke conferenties, het delen van praktijkvoorbeelden, het ontwikkelen van tools enzovoort. Een uitgebouwd interactief platform zorgt voor het delen van kennis en expertise.

De mogelijkheid wordt onderzocht om in de masteropleiding Onderwijskunde of Psychologie de specialisatie 'toptalenten en hoogbegaafden' te ontwikkelen. Die masteropleidingen zullen zorgen voor de informatieverstrekking in de lerarenop-

leiding op bachelorniveau, en voor de begeleiding van de leerkrachten en scholen tot op de werkvloer.

De inzet van meer masteropgeleide leraren versterkt zowel het individuele onderwijs als de begeleiding van leerkrachten, en komt zeker ten goede aan de toptalenten.

De Vlaamse Regering moet zowel de kwaliteit van de lerarenopleiding als de kwaliteit van de 'werkende leerkracht' opkrikken. Vaardigheden om in te spelen op verschillen tussen leerlingen staan daarin centraal, iets wat ook voor toptalenten noodzakelijk is.

De lerarenopleiding benadrukt daarom het belang van het maatwerkprincipe voor toekomstige leerkrachten.

Specifiek voor de ZMAL- en HB-leerlingen is het belangrijk dat leerkrachten erin slagen om hoogbegaafdheid (tijdig) op te merken. Zo kunnen ze het onderwijs aanpassen aan de ontwikkeling die ze nodig hebben.

De indieners van deze conceptnota kiezen ervoor om de inspectie nauwer te laten toezien op de schoolvisie en het schoolbeleid betreffende hoogbegaafdheid. Elke school moet aandacht besteden aan een stimulerende omgeving voor de sterke eigenschappen van hoogbegaafde leerlingen zodat ze zich optimaal kunnen ontwikkelen in een kwaliteitsvol, uitdagend en motiverend onderwijssysteem. Klasinterne en/of -externe differentiatie is daarbij een aangewezen middel.

Er wordt bestudeerd hoe groot de budgetten moeten zijn om een degelijke toptalentenwerking te organiseren. Als de Nederlandse cijfers worden omgerekend naar het Vlaamse onderwijs, wordt geschat dat er een budget nodig is van 10 à 15 miljoen euro, alleen al voor de werking in de school. De verbeterde lerarenopleiding wordt opgenomen in het decreet Graduaats- en Lerarenopleiding.

5.5. Concrete invulling

5.5.1. De overheid

De indieners van deze conceptnota vragen aan de Vlaamse overheid om:

- de beeldvorming uit te dragen dat een ZMAL- of HB-leerling een talent is dat veel training nodig heeft;
- de beeldvorming uit te dragen dat een ZMAL- of HB-leerling een talent is dat voor uitzonderlijke prestaties geprezen en gelauwerd mag worden;
- in gesprek te gaan met de masteropleidingen Psychologie en Onderwijskunde om samen de kennis over en de werking met ZMAL- en HB-leerlingen en toptalenten te integreren in een specialisatieopleiding;
- in gesprek te gaan met de organisatoren van de lerarenopleiding op bachelorniveau om in de lerarenopleiding specifiek uitgebreide en diepgaande aandacht te besteden aan het herkennen van ZMAL- of HB-leerlingen binnen de schoolse werking;
- in gesprek te gaan met de organisatoren van de lerarenopleiding op bachelorniveau om de goede basisinstructie als eerste stap in het onderwijs te herwaarderen;
- in gesprek te gaan met de organisatoren van de lerarenopleiding op bachelorniveau om binnen de lerarenopleiding doorgedreven in te zetten op methodes om op de klasvloer met een juiste differentiatie aan de slag te gaan;
- in gesprek te gaan met de organisatoren van de lerarenopleiding op bachelorniveau om informatie over de methodes die leerkrachten kunnen toepassen voor ZMAL- of HB-leerlingen, specifiek in de lerarenopleiding te integreren en te organiseren;

- middelen uit te trekken voor prioritaire nascholing over de begeleiding van ZMAL- en HB-leerlingen en die ook te organiseren;
- middelen uit te trekken om de zittende leerkrachten intensief te initiëren in het werken met ZMAL- of HB-leerlingen, zodat uiteindelijk ook een draagbare differentiatiewerking voor andere leerlingen kan worden bereikt;
- te bekijken welke decretale regels een goede toptalentenwerking vertragen of onmogelijk maken, en waar nodig de verschillende decreten aan te passen om die werking wel mogelijk te maken;
- te zorgen voor een herschrijving van de 'leerlingenkenmerken' die de leeromstandigheden van de leerling bepalen. Behalve de SES-kenmerken (SES: socio-economische status) moeten ook de leerpsychologische kenmerken van de leerling meetellen voor het verkrijgen van bepaalde middelen;
- middelen uit te trekken om de werking via netwerking en via een digitaal platform mogelijk te maken;
- flexibele leerwegen mogelijk te maken en te promoten;
- decretaal vast te leggen dat extra activiteiten meetellen als onderwijstijd en dat die op het diploma kunnen worden vermeld, alsook te bepalen op welke manier dat moet gebeuren;
- een label uit te werken – bijvoorbeeld vergelijkbaar met het MOS-label (MOS: milieuzorg op school) voor milieuvriendelijke scholen – en uit te reiken aan scholen en eventueel ook CLB's (centrum voor leerlingenbegeleiding) die zich inzetten voor aangepast onderwijs en aangepaste zorg, ook voor ZMAL- en HB-leerlingen;
- te bestuderen of samenwerking met het Nederlandse ministerie van Onderwijs mogelijk en wenselijk is.

5.5.2. *Netwerk*

In samenspraak met de masteropleiding Psychologie en/of Onderwijskunde wordt een netwerk over Vlaanderen uitgerold, dat belast zal zijn met:

- de vorming en begeleiding van zittende leerkrachten en scholen;
- het verzamelen van materiaal dat geschikt is voor differentiatie 'naar boven';
- het bekendmaken en verspreiden van dat materiaal in de scholen.

5.5.3. *Platform*

In samenwerking met externe partners en Informatiepunt Onderwijs en Talentontwikkeling Nederland richt de overheid binnen KlasceMENT een ZMAL- en HB-informatieplatform op. Het is de bedoeling dat iedereen die met toptalentenontwikkeling te maken heeft, op dat platform terecht kan met vragen en suggesties, voor ondersteuning en kennisverwerving. Het doel van dat informatieplatform is delen, verbinden, faciliteren en ondersteunen. Daarvoor wordt samengewerkt met de talentennetwerken, onderwijsverstrekkers, verenigingen en opleidingen.

Het informatieplatform coördineert en stimuleert de ontwikkeling van tools die de begeleiding van ZMAL- en HB-leerlingen door de leerkrachten mogelijk moet maken.

Het informatieplatform adviseert de minister van Onderwijs en de Vlaamse Regering over talentontwikkeling, begaafdheid en hoogbegaafdheid.

5.5.4. *Directie en leerkrachten*

De sleutel tot het succes van het volledige plan ligt bij de scholen en de leerkrachten van het basis- en secundair onderwijs. Daarom zal het netwerk zich vooral richten op scholen, directies en leerkrachten door:

- informatie te verzamelen en ter beschikking te stellen over de wettelijke verplichtingen, over wat wettelijk gezien kan en mag, over welk materiaal voorhanden is en welke initiatieven andere scholen hebben genomen;
- gerichte nascholing te organiseren;
- gerichte informatie te verspreiden;
- een begaafdheidsbegeleidingsbeleid op te starten.

Kathleen KREKELS
Kris VAN DIJCK
Koen DANIELS
Vera CELIS
Ingeborg DE MEULEMEESTER
Paul CORDY